

10. *Grossi, G. Promoting Innovation in a Big Business.* [Текст] / G. Grossi // Long Range Planning. 1990. Vol. 23. №. 1. February. — P. 41—52.

11. *Kleinxnecht, A. Innovationen Patterns in Crisis and Prosperity. Schumpeters Long Cycle Reconsidered.* Foreword by Jan Press. [Текст] / A. Kleinxnecht. — 1987. — 456 p.

12. *Mensch, G. Das technologische Patt: Innovationen ubervinden die Depress.* [Текст] / G. Mensch. — Frankfurt, 1975.

13. *Schumpeter, Joseph. Business Cycles: a Theoretical, Historical, and Statistical Analysis of the Capitalist Process.* [Текст] / Joseph Schumpeter. — 1939.

Стаття подана до редакції 05.10.2011

УДК 332.135

О. Г. Богославец, асист. кафедри
регіональної економіки,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ ТА ВНУТРІШНЬОРЕГІОНАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

АНОТАЦІЯ. У статті визначено особливості формування міжрегіональної та внутрішньорегіональної інтеграції. Розкрито їх сутність, види та умови виникнення. Висвітлено головні напрями взаємозв'язку організаційних та просторових форм регіональної інтеграції. У дослідженні виділено напрями розширення меж регіонального економічного простору.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: міжрегіональна інтеграція, просторові та організаційні форми інтеграції, економічний простір, регіональні економічні системи.

АННОТАЦИЯ. В статье определены особенности формирования межрегиональной и внутрирегиональной интеграции. Раскрыта их суть, виды и условия возникновения и виды. В исследовании выделены главные направления взаимосвязей пространственных и организационных форм региональной интеграции., а также пути расширения межрегионального экономического пространства.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: межрегиональная интеграция, пространственные и организационные формы интеграции, экономическое пространство, региональные экономические системы.

ANNOTATION. In the article the features of formation of inter-and intra-regional integration. Disclosed to their essence, types and conditions of occurrence and species. The study identified the main directions of spatial relationships and organizational forms of regional integration. As well as ways to enhance inter-regional economic space.

KEYWORDS: mizhregionalna integratsiya, spatial and organizational forms of integration, economic space, rehyonalni ekonomychni system.

Постановка проблеми. Роки постпланового функціонування економіки України можна визначити як період межрегіональної дезінтеграції, коли національна економіка перестала функціонувати як єдина система, де внутрішній попит та пропозиція зорієнтовані один на одного. Крім того, розрив міжрегіональних зв'язків України із колишніми республіками СРСР супроводжувалися їх активним заміщення зовнішньоекономічними зв'язками із країнами Європи. Поряд с цим, спад на одному рівні інтеграційних взаємодій не завжди супроводжувався посиленням взаємодій на іншому. Розрив технологічних ланцюгів і коопераційних зв'язків часто призводив до занепаду не лише великих виробництв, а й до депресивності великих територій.

Змінився характер економічних відносин в регіонах. З'явилися суб'єкти підприємництва нового типу, які досягнувши економічної самостійності, реєструють свої підприємства в інших регіонах і тим самим виводять із сфери впливу регіональної влади не тільки фінансові потоки, характер та напрям діяльності, але й кадри, виробничі потужності тощо [1; 2]. Відносна вузькість внутрішнього ринку регіонів та посилення конкуренції, необхідність подальшого розвитку фірм та збільшення прибутків спонукають їх до виходу на ринки за межами регіону та інтеграції в міжнародний та світовий товарний, інвестиційний, фінансовий, технологічний простір.

Підсумовуючи, слід зазначити, що ситуація за якої зовнішньоекономічні зв'язки регіонів починають превалювати над внутрішніми, збільшується число компаній та регіональних економічних системи, які більшою мірою працюють на розвиток економічних систем інших регіонів і навіть країн, свідчить про втрату національною економікою своєї основної *системної властивості* [4, с. 66—67].

У зв'язку з цим особливої актуальності набувають наукові дослідження процесів *міжрегіональної інтеграції* та формування засад державної політики, спрямованої на посилення *внутрішньої інтегрованості регіональних систем*, здатних працювати в ринкових умовах.

Аналіз останніх досліджень. Особливостям процесів регіональної економічної інтеграції присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема, Бистрякова І. К., Гранберга О. Г., Данилишина Б. М., Долішнього М. І., Семіва Л. К., Фащевського М. І., Чернюк Л. Г., Чужикова В. І. та інших вчених.

Водночас багато питань залишаються недостатньо розробленими. Серед них потребують поглибленого дослідження передумови економічних інтеграційних взаємодій національного, регіонального та локального рівнів; вивчення нових просторових форм, які є результатом зазначених інтеграційних процесів як глобальному економічному просторі, так і в Україні зокрема.

Важливим є також виділення напрямів оптимізації регіонального економічного простору.

Мета дослідження полягає у дослідженні процесів формування регіональних систем різних рівнів просторової локалізації на основі інтеграції господарських суб'єктів різноманітних за масштабами, видами, рівнями і формами діяльності та створення умов для їх ефективного функціонування.

Виклад основного матеріалу. *Міжрегіональна інтеграція* являє собою ряд ступенів інтенсифікації економічних відносин між регіонами до стану злиття їх відособлених відтворювальних процесів в єдиний господарський комплекс. Науковці зазначають, що ринкова інтеграція можлива за наявності низки **умов, серед яких:**

— поява капіталу і його націленість на подолання рамок регіонального обмеження;

— розвиток виробництва до рівня, що припускає спеціалізацію, кооперування, комбінування;

— подолання надмірної міжрегіональної диференціації у функціонуванні ринкових господарських механізмів;

— поява державних і суспільних інститутів, що ставлять своїм завданням подолання територіальних бар'єрів на шляху руху капіталів, товарів, послуг, міграції робочої сили.

В основі будь-якої міжрегіональної інтеграції лежить взаємна зацікавленість економічних партнерів (регіонів). Вона спонукає процеси взаємодії регіональних систем, та взаємодоповнень регіональних економік. Внаслідок — формуються міжрегіональні виробничо-технологічні кооперації, утворюються просторові, часові, просторово-часові взаємозалежності між регіонами та їх складовими. Між компонентами економічного простору регіонів формуються горизонтальні та вертикальні взаємозв'язки. Поєднання цих

зв'язків утворюють більш складні просторові структури і системи. Зазначені форми міжрегіональної інтеграції призводять до зростання економічної ефективності за рахунок розширення масштабів виробництва, виникнення можливостей випуску якісної нової продукції, оптимізується господарська структура територій тощо.

Таким чином, *міжрегіональну інтеграцію* можна трактувати як процес взаємодії та зближення регіональних господарських систем, встановлення між ними сталих цілеорієнтованих взаємовідносин з метою формування і ефективного функціонування інтеграційної структури за умови максимального узгодження цілей розвитку її складових (регіонів). Передумовою залучення регіону до міжрегіональної співпраці є його відкритість. Вона передбачає участь регіону у міжрегіональному та міжнародному поділі праці, зменшення бар'єрів на шляху руху товарів, капіталу, праці та інформації. Тому відкритість регіонів є дещо вищою ніж відкритість національної економіки, частиною якої вона є, оскільки до міжнародного обміну додається міжрегіональний.

На противагу інтеграції, просторова дезінтеграція є результатом послаблення економічних зв'язків внаслідок посилення замкнутості регіональних економічних систем та (або) зміни міжрегіональних зовнішньоекономічними. Наслідком цього є перетворення економічного простору країни в сукупність слабо пов'язаних між собою регіональних економік.

Досліджуючи інтеграційні процеси на сучасному етапі в Україні, виділяють два *види взаємодій регіонів: конкурентні та інтеграційні*. Не зважаючи на протилежність їх сутності, вони обидва спрямовані на виживання регіонів у ринковому середовищі. Спочатку регіони конкурують між собою, і лише тоді, коли потенціал конкурентних взаємодій вичерпано, постає необхідність формування взаємозв'язків з метою спільно виживання.

Перший тип інтеграційних взаємодій між регіонами базується на необхідності спільних дій їх господарюючих суб'єктів для збереження та примноження конкурентних переваг соціально-економічного середовища регіонів. Перехід від конкурентних взаємодій до інтеграційних демонструє зовнішньоекономічна діяльність східних регіонів України, які у пострадянський період перетворились у конкурентів як у експорті сировини та продукції первинної переробки, зерна, так і у залученні зовнішніх інвестицій. Результатом такої конкуренції та неузгодженості дій стало значне зниження рентабельності підприємств. Стабілізація ситуації стала можлива лише за умов інтеграційної взаємодії, яка проявилась у процесі злит-

тя та поглинання підприємств. Результатом стали потужні міжрегіональні бізнес-групи, здатні проводити ефективну цінову політику, внаслідок підвищилась конкурентоспроможність міжрегіональних економічних систем в цілому. Ініціаторами інтеграційних взаємодій виступали *підприємці*.

Другий тип міжрегіональних інтеграційних взаємодій лежить у сфері бюджетних відносин регіонів та державного центру. З метою захисту та лобіювання спільних для груп регіонів інтересів створюються об'єднання депутатів у Верховній Раді, а також міжрегіональні об'єднання, які формуються на основі угод про співпрацю. Вона зводиться до питань перерозподілу податкових надходжень, виділення трансфертів та ресурсів для регіонального економічного розвитку, фінансування міжрегіональних інфраструктурних проєктів. Ініціаторами другого типу інтеграції виступають представники інститутів *громадського суспільства* — регіональної влади (депутати та їх об'єднання; губернатори) та державного центру [4, с. 67—68].

Визначаючи форми економічної інтеграції, слід констатувати, що на сьогоднішній день відсутні концепції міжрегіональної інтеграції чи класифікації її форм, які б поєднували організаційний і просторовий підхід до їх побудови. Вченими досліджуються або лише форми інтеграційної взаємодії та трансформації фірм, або рівні просторової інтеграції в рамках міждержавних об'єднань. Натомість, відсутні ґрунтовні теоретико-методологічні дослідження стосовно інтеграційних процесів всередині однієї країни.

Існуючі дослідження пропонують поєднати просторові та організаційні форми міжрегіональної інтеграції, в основі якої лежить міжфірмова інтеграція, яка може проявлятися через просторові та організаційні форми [4, с. 76—77].

Міжфірмові інтеграційні взаємодії набувають конкретних організаційних форм (концернів, стратегічних альянсів, ФПГ, асоціацій, консорціумів), кожна з яких має свою територіальну прив'язку.

Міжфірмова інтеграція обмежена територією регіону та є проявом внутрірегіональної інтеграції. Вона реалізується шляхом злиття та поглинання, створення стратегічних союзів, філіалів та спільних підприємств, а також кооперації в окремих бізнес функціях та участі в акціонерному капіталі.

Об'єднання фірм на території двох чи більше регіонів є основою міжрегіональної економічної інтеграції, яка проявляється як трансрегіональні бізнес-групи, міжрегіональні мережі, міжрегіональні кластери. «Позиції підприємств у реалізації інтересів бізнесу є набагато сильнішими, оскільки підкріплені можливістю

фінансування інтеграційних проектів, які сприяють виживанню бізнесу в умовах конкуренції. Навіть за відсутності державної підтримки, а інколи при протидії регіональних органів влади, крупний капітал проникає у регіони, формуючи вертикально- та горизонтально інтегровані бізнес-структури. В умовах дезінтеграції товарного ринку країни, розриву соціально-економічних зв'язків саме крупний капітал став основним міжрегіональним інтегратором економіки України» [4, с. 473].

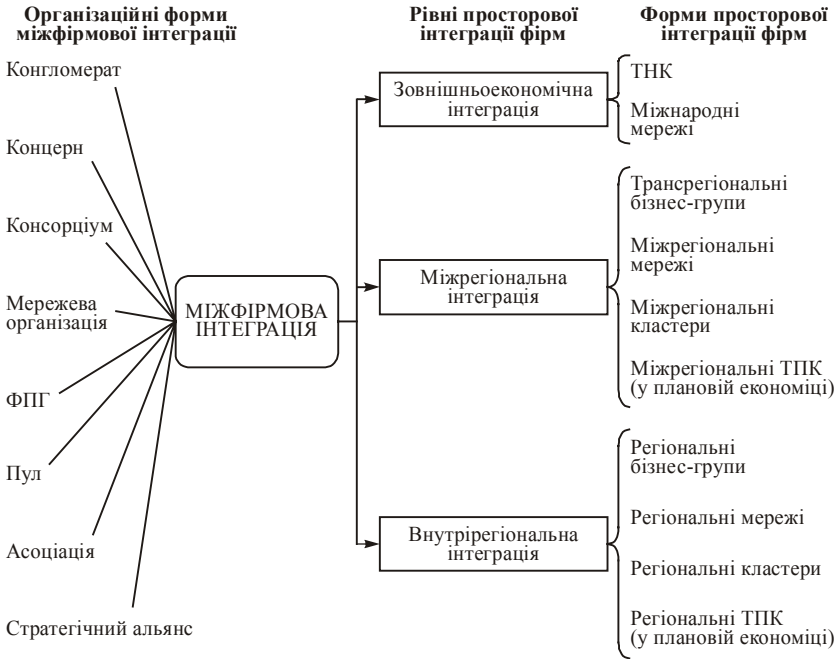

Рис. 1. Схема взаємозв'язку організаційних та просторових форм міжрегіональної інтеграції

Зазначені форми регіональної інтеграції мають на меті *розширення економічного простору регіонів*, що збільшує його потенційні можливості у конкурентному середовищі. Цьому сприяє вдала стратегія ринкової поведінки підприємств регіону, яка передбачає дії щодо розширення ринкового простору за рахунок усунення з ринку конкурентів або виходу на нові сегменти ринку. З цією метою виникає потреба в виробництві нових товарів і послуг та врахування змін купівельної спроможності населення. Іншою формою участі у розширенні економічного простору регі-

ону є *кооперація*, яка передбачає створення нових економічних партнерств при реалізації інвестиційних проєктів.

Стиснення або згортання ринкового простору відбувається за умов скорочення масштабів бізнесу та доходів місцевих бюджетів. Тому посилення бюджетної децентралізації є ефективним напрямом протидії цьому процесу. Крім зазначених, слід виділити систему вагомих заходів з боку державної системи регіонального регулювання, які б спонукали розширення економічного простору регіонів, а саме:

— раціоналізація концентраційних процесів, що забезпечать нарощення активів регіонів та поглиблення їх спеціалізації;

— посилення взаємодії внутрішнього та зовнішнього ринків шляхом стимулювання зростання внутрішнього попиту та імпортозаміщення, диверсифікації внутрішньої пропозиції;

— поглиблення відкритості економіки регіонів, що покращить доступ вітчизняної продукції до світових ринків;

— підвищення мобільності чинників економічного зростання у т. ч. капіталу, товарів, робочої сили, інновацій.

— посилення агломераційних тенденцій у розвитку урбанізаційних процесів

Висновки. Виділені форми регіональних інтеграційних взаємодій та причин, що їх обумовлюють, дають можливість окреслити шляхи підвищення ефективності функціонування регіонального економічного простору. Вони дозволяють в подальшому поглибити дослідження у напрямку виділення та удосконалення процесу формування регіональних систем різних рівнів просторової локалізації.

Література

1. *Бистряков І. К., Чернюк Л. Г.* Економічний простір : аспекти методологічного визначення. — К.: РВПС України НАН України, 2006. — 56 с.

2. *Долишній М. І., Шевчук Л. Т., Шевчук Я. Т.* Територіальна суспільна система як об'єкт дослідження регіональної економіки України // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Регіональні суспільні системи (Зб. наук. пр.) Випуск 3. Ч.1. /НАН України Інститут регіональних досліджень. — Львів, 2004. — С. 3.

3. Методологічні засади адміністративно-територіальної реформи в Україні: соціально-економічні аспекти / (Данілішин Б. М. Фащевський М. І., Чернюк Л. Г. та ін.)/РВПС України НАН України. — К.: Основа, 2011. — 152 с.

5. Регіональні суспільні системи /НАН України. Інститут регіональних досліджень; Відп. ред. Л. К. Семів. — Львів, 2007. — 496 с. — (Сер. «Проблеми регіонального розвитку»).

Стаття подана до редакції 27.10.2011